

Γερμανία, καθώς και ότι είναι ύψηλὸ τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς νομισμάτων τῆς Θεσσαλονίκης σὲ θησαυρούς. Ὁ κ. Τουράτσογλου δικαιολογημένα συμπεραίνει ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν ἐνδείξεις γιὰ τὴν οἰκονομικὴ σημασία τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη πού ἐνέπνεε τὸ νόμισμά της.

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Μιχαὴλ Σακελλαρίου**, παρουσιάζων τὸ βιβλίον τῆς κ. Α. Tatakī, *Ancient Beroea: Prosopography and Society* (= *Μελετήματα*, 8) 1988, σελ. 572, λέγει τὰ ἑξῆς:

Ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων μακεδονικῶν ἀνθρωπωνυμίων εἶχε πάντα μιὰ θέση μέσα στὴν ἔρευνα γιὰ τὴν ταυτότητα τῶν Μακεδόνων. Ὡστόσο δὲν εἶχε τὴ θέση πού ἔπρεπε. Πρῶτον, ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία εἶναι πολὺ μικρὴ συγκριτικὰ μὲ τὴ βιβλιογραφία ἄλλων ζητημάτων πού ἐμπίπτουν στὴν ἔρευνα γιὰ τοὺς Μακεδόνες. Δεύτερον, οἱ συνθετικὲς μονογραφίες περὶ Μακεδόνων δίνουν μικρότερη σημασία στὰ ἀνθρωπωνύμια καὶ ἀφιερώνουν μικρότερο χῶρο σ' αὐτὰ παρὰ σὲ ἄλλα δεδομένα. Τρίτον, ἡ προσέγγιση τῶν τοπωνυμίων δὲν ἔγινε μὲ τὴ δέουσα ἐπιστημονικὴ προσοχή, καθὼς οἱ μὲν ἀντίθετοι πρὸς τὴν ἑλληνικότητα τῶν Μακεδόνων πρόβαλλαν μονομερῶς τὰ μὴ ἑλληνικὰ ἀνθρωπωνύμια, ἐνῶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ὑπερασπιστὲς τῆς ἑλληνικότητος τῶν Μακεδόνων περιορίζονταν νὰ υπογραμμίζουν τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα εἶναι συντριπτικὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μὴ ἑλληνικὰ, γιὰ νὰ προκλέσουν τὴν ἀπάντηση τῶν ἀντίθετων ὅτι οἱ Μακεδόνες υἱοθέτησαν ἑλληνικὰ ὀνόματα ἐξελληνιζόμενοι ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα π.Χ. καὶ ἔπειτα.

Στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 συγκέντρωσα ὅλα τὰ τότε γνωστὰ μακεδονικὰ ἀνθρωπωνύμια, πού τότε ἦσαν μερικὲς ἑκατοντάδες. Ἀμέσως παρετήρησα δύο πράγματα: ἀπὸ τὴ μία μεριά ὅτι τὰ μὴ ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀποτελοῦσαν πράγματι μιὰ ἀσήμαντη μειονότητα, τῆς τάξεως τοῦ 5% ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὅτι αὐτὰ τὰ ὀνόματα δὲν κατανέμονταν ἰσομερῶς σὲ ὅλο τὸ μακεδονικὸ χῶρο καὶ διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἀλλὰ ἦσαν σχετικὰ περισσότερα στὶς περιοχὲς πού ἄργησαν νὰ περιέλθουν στοὺς Μακεδόνες καὶ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἔτσι συμπέρανα ὅτι αὐτὰ τὰ ὀνόματα δὲν ἀνῆκαν στοὺς καθ' αὐτὸ Μακεδόνες, ἀλλὰ σὲ ξένα στοιχεῖα.

Ἡ δικτατορία μὲ ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴ θέση μου στὸ Πανεπιστήμιο καὶ ἔτσι δὲ μπόρεσα, δυστυχῶς, νὰ προχωρήσω αὐτὴν τὴν ἔρευνα. Ὡστόσο αὐτὸ τὸ θέμα μὲ ἀπασχολοῦσε συνεχῶς. Ἔτσι, ὅταν ἱδρυσα, τὸ 1977, τὸ Κέντρο τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος στὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἑρευνῶν, ἔθεσα ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς στόχους τοῦ τῆ μελέτης τῆς Μακεδονίας καί, μέσα στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς μελέτης ἀπέβλεψα

στή συγκέντρωση τῶν ἀρχαίων μακεδονικῶν ὀνομάτων πρὸς συστηματικὴ ἐπιστημονικὴ ἐκμετάλλευσή του.

Εἶχα σκοπὸ νὰ διεξαγάγω προσωπικὰ αὐτὴ τὴν ἔρευνα. Ἔτσι προσέλαβα τὴν κυρία Ἀργυρῶ Τατάκη, παλαιὰ φοιτήτριά μου στὴ Θεσσαλονίκη, ὡς βοηθό μου, τὸ 1980. Ἡ κυρία Τατάκη ἄρχισε νὰ συγκεντρώνει ὀνόματα μέσα ἀπὸ τὸ μακεδονικὸ ἐπιγραφικὸ ὕλικὸ πού εἰσέφερε στὸ Κέντρο Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος. Αὐτὸ τὸ ἀρχεῖο εἶναι ἓνα συλλογικὸ ἔργο, στὸ ὁποῖο ἔχουν συμπράξει καὶ συμπράττουν πολλοὶ ἐρευνητὲς τοῦ Κ.Ε.Ρ.Α. καθὼς καὶ μερικὰ στελέχη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Πολὺ σύντομα ἔγιναν ἀντιληπτὰ δύο πράγματα. Ἀφ' ἐνὸς ὅτι ἡ συγκέντρωση ὀνοματολογικοῦ ὕλικου θὰ διαρκουῖσε πάρα πολλὰ χρόνια. Ἀφ' ἑτέρου ὅτι ὑπῆρχαν προβλήματα καὶ ἀναγνώσεως ὀρισμένων ὀνομάτων καὶ χρονολογήσεως ὀρισμένων ἐπιγραφῶν καὶ ἐντοπισμοῦ ἄλλων. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὲς τὶς διαπιστώσεις παρεχώρησα στὴν κυρία Τατάκη ὅλη τὴν ἔρευνα καὶ ἔκτοτε δὲν εἶχα λόγους παρὰ νὰ χαίρω γι' αὐτό. Ἡ κυρία Τατάκη, χωρὶς νὰ ἔχει καμιὰ εἰδικὴ κατάρτιση ἢ ἐμπειρία στὴ μελέτῃ ἀρχαίων ὀνομάτων, κατόρθωσε μὲ ἐπιμέλεια καὶ φιλοτιμία νὰ ἀνταποκριθεῖ μὲ ἐπιτυχία στὶς ἐπιστημονικὲς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ τοῦ κλάδου, πού εἶναι σχολαστικὸς καὶ ἄχαρος καὶ ἐπὶ πλέον νὰ προχωρήσει σὲ δύο ἀνώτερα ἐπίπεδα ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, πού εἶναι ἡ προσωπογραφία καὶ ἡ σπουδὴ τῆς κοινωνίας.

Τὸ βιβλίον τῆς κυρίας Τατάκη πού ἔχω τὴν τιμὴ νὰ παρουσιάσω στὴν Ἀκαδημία ἀποτελεῖ μιὰ δοκιμὴ τῶν δυνατοτήτων πού προσφέρει τὸ ὀνοματολογικὸ ὕλικὸ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, δοκιμὴ πού ἔχει περιορισθεῖ σὲ μία μόνη πόλη, τὴ Βέροια. Αὐτὴ ἡ πόλη παρουσιάζει τὸ βέλτιστον τῶν προϋποθέσεων, καθὼς ἀπὸ τὴ μία μεριά ἀποτελεῖ ἓνα εὐσύννοπτο ἀντικείμενον, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη προσφέρει πλούσιο ὕλικόν.

Ἡ ἔρευνα τῆς κυρίας Τατάκη στηρίχθηκε μόνον σὲ ἐπιγραφές πού δὲν διεκδικοῦνται ἀπὸ ἀρχαιολόγους τῆς ὕπηρεσίας. Ἔτσι στερήθηκε τὴ δυνατότητα νὰ ἀξιολογήσει ἓνα σημαντικὸ μέρος τοῦ ὕλικου, καὶ μάλιστα μερικὰ ἐπιγραφικὰ κείμενα μὲ ἰδιαίτερη σημασία, γιὰτὶ δίνουν κλειστὰ σύνολα πολλῶν δεκάδων προσώπων καὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ. Παρὰ αὐτὰ τὰ κενὰ πού θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν ἀποφευχθεῖ, ἂν οἱ ἐπιγραφές αὐτὲς εἶχαν δημοσιευθεῖ νωρίτερα ἢ ἂν οἱ δικαιούχοι ἐπέτρεπαν στὴν κυρία Τατάκη νὰ κάμει μνεῖα τῶν ὀνομάτων, ἢ συγγραφέας συγκέντρωσε μνεῖες πού ἀφοροῦν ἄνω τῶν 1400 προσώπων πού κατανέμονται σὲ ἑπτὰ αἰῶνες, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 4ου π.Χ. ὡς τὸ τέλος τοῦ 3ου μ.Χ. Ὁ κατάλογος τῶν προσώπων αὐτῶν (μαζὶ μὲ βασικὲς πληροφορίες) ἐκτείνεται σὲ 225 σελίδες (81 - 306 τοῦ βιβλίου).

Οἱ πηγές προσφέρουν ἐνίοτε ὀρισμένα προσωπογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ ἓνα ἀριθμὸ

αυτῶν τῶν προσώπων. Τέτοια στοιχεῖα εἶναι συγγενικές σχέσεις, συζυγικός δεσμός, κοινωνική θέση, κοινωνική καὶ δημόσια δράση.

Τὰ ὀνοματολογικὰ στοιχεῖα μποροῦν νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἐξῆς: 1) "Ὅσα ὀνόματα δὲν ἔχουν φθορές, ἀλλὰ διαβάζονται πλήρως ἢ ἀποκαθίστανται μὲ βεβαιότητα ἀφοροῦν 1262 πρόσωπα καὶ ἀνέρχονται στὸ ποσὸ τῶν 684. Ἡ κυρία Τατάκη ὑπογραμμίζει τὸ ὑψηλὸ ποσοστὸ τῆς ἀριθμητικῆς σχέσης ὀνομάτων πρὸς πρόσωπα. 2) Τὰ ὀνόματα εἶναι στὴ μεγίστη πλειονότητα ἑλληνικά. Λίγα εἶναι τὰ ρωμαϊκὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ἑλληνικὰ οὔτε ρωμαϊκὰ καὶ μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν σὲ προελληνικούς πληθυσμούς. Τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα διακρίνονται σὲ τρεῖς κατηγορίες: ἄλλα εἶναι ἐπιχώρια· ἄλλα ἀπαντοῦν σὲ διάφορες ἑλληνικὲς περιοχὲς ἐκτὸς Μακεδονίας· ἄλλα εἶναι πανελλήνια. Τὰ ἑλληνικὰ ἐπιχώρια ὀνόματα δὲ μποροῦν νὰ εἶναι δάνεια, ἀλλὰ δημιουργήματα τῶν Μακεδόνων. Ἔτσι ἀνατρέπεται ἡ ἄποψη ὅτι οἱ Μακεδόνες πῆραν ἑλληνικὰ ὀνόματα, ἐπειδὴ, δῆθεν, θέλησαν νὰ ἐμφανισθοῦν ὡς Ἑλληνας. 3) Ἡ κυρία Τατάκη κατέταξε τὰ πρόσωπα χρονολογικὰ ὡς ἐξῆς: 4ος αἰώνας, 3ος αἰώνας, 2ος αἰώνας, 1ος αἰώνας π.Χ. καὶ 1ος - 3ος αἰώνας μ.Χ. Ἔτσι μπόρεσε νὰ διαπιστώσει ὀρισμένες διαχρονικὲς σταθερὲς ἢ μεταβλητές. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες μ.Χ. παρουσιάζονται νέα ὀνόματα, ποὺ εἶναι ὄχι μόνον τὰ ρωμαϊκὰ ἀλλὰ καὶ ὀρισμένα ἑλληνικά· ἐπίσης ὑποχωροῦν τὰ ἐπιχώρια ἑλληνικὰ καὶ αὐξάνουν τὰ πανελλήνια· τέλος, τὸ σπουδαιότερο, ἐπιβεβαιώνεται ἡ ποσοστιαία πρὸδος τῶν ὀνομάτων ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ἑλληνικὰ οὔτε ρωμαϊκὰ. Ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ τοῦ φαινομένου παρέχεται στὸ μέρος τοῦ βιβλίου ποὺ ἀναφέρεται στὴν κοινωνία τῆς Βεροίας.

Ἡ κυρία Τατάκη ἐξετάζει τὴν κοινωνία τῆς Βεροίας πρῶτα κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ καὶ ἔπειτα κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ φωτίζονται μερικὲς ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ξένοι. Τὸ θεματολόγιο τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων εἶναι πολὺ πλεονέκτιστο. Ἡ κυρία Τατάκη μπόρεσε νὰ κάμει πολὺ σημαντικὲς διαπιστώσεις: ἡ ἐξαφάνιση μερικῶν ἀριστοκρατικῶν ὀνομάτων ὑποδηλώνει ὅτι ἓνα μέρος τῆς μακεδονικῆς ἀριστοκρατίας ἐγκατέλειψε τὴ χώρα· οἱ Ρωμαῖοι ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Βέροια ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐγκαταστάθηκαν σὲ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις· παρὰ ταῦτα, πάντως ποικίλα ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα συναποτελέσαν μιὰ τάξην «Νεο-Ρωμαίων»· ἡ σχετικὴ αὐξηση ὀνομάτων ποὺ δὲν ἦσαν οὔτε ἑλληνικὰ οὔτε ρωμαϊκὰ σημειώνει τὴν κοινωνικὴ ἀνοδο κάποιων στοιχείων ποὺ ἀποτελοῦσαν προ-μακεδονικὸ ὑπόστρωμα· ἡ Βέροια παρουσιάζει τὸ φαινόμενο τῶν εὐεργετῶν ποὺ δαπανοῦν γιὰ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, φαινόμενο τόσο διαδεδομένο στὲς ἑλληνικὲς πόλεις κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες μ.Χ. Τὸ βιβλίον τῆς κυρίας Τατάκη προσφέρει ἐπίσης μερικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν παρουσία Ἑβραίων

στή Βέροια, τοὺς ὁποίους ἐπισκέφθηκε ὁ Παῦλος, καθὼς καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ βιβλίον τῆς κυρίας Τατάκη εἶναι ὁ ὄγδος τόμος τῆς σειρᾶς ποὺ ἐκδίδει τὸ Κέντρο Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν μὲ γενικὸν τίτλον «Μελετήματα».

Ἄφοῦ ἔφερε σὲ καλὸ πέρασ ἀυτὸ τὸ δυσχερέστατον καὶ χρησιμότατον ἔργον τῆς, ἡ κυρία Τατάκη συνεχίζει τὸ δρόμον ποὺ ἀνοίξε μὲ τελικὸν στόχον τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξιοποίηση ὁλοκλήρου τοῦ ὀνοματολογίου τῆς Μακεδονίας. Ἀργότερον θὰ ἐπιδοθεῖ στὴ συγκέντρωση τῶν ὀνομάτων Μακεδόνων ἐκτὸς Μακεδονίας, ἔργον ἐξαιρετικὰ χρονόβρονον, γιὰτὶ θὰ ἀπαιτήσῃ ἀποδελτίωση ἐπιγραφῶν ἀπὸ ὅλη τὴν ἐλληνίζουσα Ἀνατολή, καθὼς καὶ παπύρων.